

BRUNEI: HISTORY, POLITICS AND ECONOMICS

Iliyan Genov Mateev

Department of Economic Theory and International Economic Relations, Faculty of Economics,
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, Bulgaria, iliyan_mateev@abv.bg

Abstract: The report examines the development of Brunei from its founding to the present day. At the beginning, the pre-Islamic period is briefly presented, and then the time from the founding of the Sultanate in 1363 until it became a protectorate of the British Empire in 1888. Item 4 draws attention to the growing importance of Brunei after the start of oil exploitation in 1929, the Japanese occupation of 1941-1945 and the return of the British after the end of World War II. The report further analyzes the political and economic development of the Sultanate since independence from Britain on 1 January 1984. Special attention is paid to the importance of oil and natural gas to Brunei's economy, as well as the government's attempts to diversify the economy. The importance for Brunei of its admission as the sixth member of the Association of Southeast Asian Nations on 7 January 1984 was also noted, as it led to the recognition and acceptance of the Sultanate as an equal state among the other ASEAN member states.

Keywords: Brunei, ASEAN, History, Politics, Economics

БРУНЕЙ: ИСТОРИЯ, ПОЛИТИКА И ИКОНОМИКА

Илиян Генов Матеев

Катедра „Икономическа теория и международни икономически отношения“,
Стопански факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, iliyan_mateev@abv.bg

Резюме: Докладът разглежда развитието на Бруней от основаването му до наши дни. В началото накратко е представен предислямският период, а след това времето от основаването на султаната през 1363 г. до превръщането му в протекторат на Британската империя през 1888 г. В т. 4 е обърнато внимание на нарастващото значение на Бруней след началото на експлоатацията на петролните залежи през 1929 г., японската окупация от 1941-1945 г. и завръщането на британците след края на Втората световна война. Докладът допълнително анализира политическото и икономическо развитие на султаната след получаването на независимост от Великобритания на 1 януари 1984 г. Специално внимание е отделено на важното значение на нефта и природния газ за икономиката на Бруней, както и на опитите на правителството за диверсификация на икономиката. Отбелязано е и важното значение за Бруней от приемането му за шести член на Асоциацията на страните от Югоизточна Азия на 7 януари 1984 г., тъй като то води до признаването и приемането на султаната като равноправна държава сред останалите страни-членки на АСЕАН.

Ключови думи: Бруней, АСЕАН, история, политика, икономика

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Бруней Дарусалам („Обител на мира“) е малка държава с площ от 5.765 хил.км², а жителите му през 2020 г. са наброявали 454 хил. души. Територията на страната е разположена на северното крайбрежие на остров Борнео (Калимантан), като граничи по суша с малайзийския щат Саравак и има излаз на Южнокитайско море. Една от четирите области на Бруней - Тембуронг е обградена по суша от Малайзия и няма сухопътна връзка с останалите три области - Белайт, Бруней дан Муара и Тутонг. Климатът е тропически, горещ, влажен, на дъждовните гори (екваториален); (Encyclopædia Britannica, 2011). 74.07% от населението има брунейско гражданство, 7.43% от жителите на султаната са със статут на постоянно пребиваващи, а 18.50% са със статут на временно пребиваващи. 65.78% от населението са малайци, делът на етническите китайци е 10.23%, а на т.н. „други“ - 23.99%. Подобно на Малайзия, „бумипутра“ имат редица привилегии спрямо населението от китайски и друг произход (бумипутра в превод от санскрит означава „земен (буми) син (путра)“ - „син на земята“ или „дете на земята“ т.е. местен жител. Това е политически термин, използван в Малайзия и Бруней за означаване на малайските народи). Ислямът се изповядва от около 81% от населението, будизмът от около 7%, християнството от около 7%. Останалите 5% практикуват местни древни религии (Department of Economic Planning and Statistics, 2021).

2. ЗЕМИТЕ НА БРУНЕЙ ПРЕДИ ОСНОВАВАНЕТО НА СУЛТАНАТА

Ранната история на Бруней е слабо проучена, но съществуват данни в китайски документи, според които селища, разположени на съвременната територия на страната, са търгували с Китай през VI век. Между VII

и XIII век крайбрежните райони на остров Борнео са били или в състава на процъфтяващата през този период будистка империя Шривиджая, с център Палембанг на остров Суматра, или са били нейни васали. След упадък на Шривиджая, земите ѝ постепенно попадат в състава на хиндуистко-будистката империя с център Ява - Маджапахит, съществувала от XIII до XVI век. Най-голям разцвет тази империя достига през XIV век, когато се превръща в една от най-важните морски и търговски сили в Азия. Бързото стопанско развитие, обаче води до забогатяване на местните феодали, които към края на XIV - началото на XV век започват да придобиват все по-голямо самочувствие и постепенно престават да се подчиняват безпрекословно на централната власт. За да демонстрират независимостта си, много местни князе започват да приемат исляма, който е разпространяван от арабски и индийски търговци. Постепенно феодалните междусобици и неподчинението към центъра водят до упадък и разпад на империята, а мюсюлманската религия започва експанзията си в островната част на Югоизточна Азия (Encyclopædia Britannica, 2022). На Запад за пръв път за Бруней се споменава в дневниците на италианския пътешественик Людовико ди Вартема, публикувани през 1510 г. в Рим под заглавието: "Itinerario de Ludovico de Varthema bolognese". Вартема отплава от Венеция в края на 1502 г. и посещава последователно арабските градове Александрия, Кайро, Бейрут, Триполи, Халеб, Дамаск, Мека, Медина, Джида, Аден и Сана. Вероятно Людовико ди Вартема е първият европейец, неизповядващ исляма, успял да посети Мека след завоюването ѝ от мюсюлманите, предвождани от Мохамед на 11 януари 630 г. От Йемен през 1504 г. той отплава на борда на персийски кораб за Индия, спирайки по пътя в сомалийския султанат Аджуран и Персия. След като посещава редица пристанища по западното крайбрежие на Индия, ди Вартема достига до Цейлон, източното крайбрежие на Индия, делтата на Ганг, Пегу, Малака, Суматра, Молукските острови, Ява и Борнео. В края на 1505 г. се завръща в Индия, а в началото на 1506 г. постъпва на служба при португалците, на които помага изключително много с познанията си. В края на 1507 г. напуска Индия, на борда на португалска армада, прибираща се в Лисабон (Encyclopædia Britannica, 2022).

3. БРУНЕЙ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1363-1888 г.

Султанатът Бруней е основан от управлявалия от 1363 до 1402 г. султан Мухамад Шах. Името му преди да приеме исляма в началото на 60-те години на XIV век е било Ауанг Алак Бетатар. Бил е местен раджа, изповядващ хиндуизма. След като на 27 април 1521 г. Магелан е убит в Битката край Мактан (малък остров до остров Себу), корабите от експедицията му отплават към остров Палаван, а от там за Бруней, преди да продължат към Молукските острови, остров Тимор и нос Добра надежда. Когато пускат котва в Бруней, там на власт е петият султан - Болкиах. Той наследява трона след абдикирането на баща си - Сюлейман и управлява от 1485 до 1524 г. По това време султанатът е управлявал цялата крайбрежна ивица на остров Борнео, архипелага Сулу, част от крайбрежните области на остров Минданао и множество острови, разположени край тях. Властта му на север се е простирала дори до филипинския остров Лусон, където негов васал е мюсюлманският град-държава Селудонг (Майнила), предшественик на днешната филипинска столица Манила. През 1576 г. испанският генерал-губернатор на Филипините - Франсиско де Санде, изпраща официална делегация до седмия султан - Сайфул Ризал. Тя го известява за желанието на Испания да установи приятелски отношения с Бруней, но го моли да прекрати разпространението на исляма на територията на Филипините. Султанът не се съгласява с това искане и протестира срещу християнизацията на испанската колония. През 1578 г. двама от братята на Сайфул Ризал (управлява от 1533 до 1581 г.) - Сери Лела и Сери Ратна, се обръщат за помощ към испанския крал, за да свалят брат си от престола. Той се съгласява и изпраща испанския флот, начело с Франсиско де Санде. На 16 април 1578 г. испанците с помощта на двамата принцове навлизат в тогавашната столица на Бруней - Кота-Бару. Сери Лела е обявен за султан, а Сери Ратна - за везир. Тъй като много от испанците се разболяват от дизентерия или холера, ръководството им взема решение да върне испанския контингент на 26 юни 1578 г. обратно в Манила, където болните да се лекуват. След напускането на испанците Сери Лела и Сери Ратна са свалени от своя брат Сакам, който след това възстановява Сайфул Ризал на престола и заема поста на везир. Въпреки че съюзниците на испанците не се задържат на власт, в дългосрочен план Испания печели, тъй като успява да спре разпространението на исляма в северната и централна част на Филипините, както и в източната част на остров Минданао. Следват осем спокойни десетилетия до 1660 г., когато по време на управлението на дванадесетия султан - Мохамед Али започва гражданска война, продължила до 1673 г. Повод за нея е убийството на сина на принц Абдул Хакул Мубин - Алам от сина на султана - Бонгсу, в резултат на възникнал спор при бой с петли. За да отмъсти за смъртта на сина си, принцът убива султана и се провъзгласява за тринадесети султан на Бруней. След това султан Абдул Хакул Мубин решава да успокои обстановката, назначавайки зетя на убития султан - Мухюидин, за везир. Последният, обаче скоро предявява претенции за престола, Абдул Хакул Мубин абдикира, а Мухюидин става четиринадесетият султан на

Бруней през 1673 г. Привържениците на Абдул Хакул Мубин започват гражданска война с новия владетел, която завършва с тяхното поражение, екзекутирането на предишния султан и укрепването на позициите на Мухюиндин на престола, на който остава седемнадесет години - до 1690 г. (Brunei History Centre, 2014). През XVIII и първата половина на XIX век постепенно настъпва упадък, от който се възползват британците. През 1841 г. двадесет и третият султан на Бруней - Омар Али Сайфудин II подарява земя в устието на река Саравак на Джеймс Брук, който е обявен за раджа и основава династията на „белите раджи“, управлявала Саравак до лятото на 1946 г. , когато третият и последен „бял раджа“ - Чарлз Вайнър Брук, прехвърля управлението на кралството си на Великобритания (Encyclopædia Britannica, 2015). През 1864 г. част от североизточното крайбрежие на Борнео е дадено от двадесет и четвъртия султан на Бруней - Абдул Момин под аренда за 10 години на американския консул Чарлз Лий Моузес, който прехвърля правата си на американска търговска компания, притежавана от Джоузеф Уилфред Тори и Томас Брамбли Харис, които на свой ред ги прехвърлят през 1867 г. на австрийския консул в Хонконг - Густав фон Овербек, който на 29 декември 1877 г. е назначен от султана за махараджа на Сабах и раджа на Сандакан. Австриецът успява на 22 януари 1878 г. да получи още територии под аренда и от султана на Сулу, който също го назначава за раджа на Сандакан. Малко по-късно фон Овербек се опитва да прехвърли управлението на взетите под аренда земи на Австро-Унгария, Германия и Италия, но те не проявяват интерес. През 1880 г. фон Овербек успява да прехвърли правата си на британския предприемач Алфред Дент, който основава през 1881 г. „Британската компания за Северно Борнео“ (акционерно дружество, притежаващо грамота от монарха на Великобритания, даваща му право на териториална юрисдикция върху земите на Северно Борнео). Първото седалище на компанията е в Кудат, но през 1883 г. администрацията ѝ е преместена в Сандакан. Компанията се опитва да налага европейската култура и християнската религия на местните народи, като същевременно налага закони, забраняващи робството, пиратството и т.н. „лов на глави“. През 1946 г. юрисдикцията ѝ е прекратена, а управляваният от „Британската компания за Северно Борнео“ протекторат, става колония на короната, под наименованието Британско Северно Борнео. През лятото на 1963 г. под заедно със Саравак получават от Великобритания статут на самоуправление и на 16 септември с.г. участват във формирането на Малайзия, заедно с Малайската федерация и Сингапур. Британско Северно Борнео влиза във федерацията под името Сабах (BT News, 2008); (BT News, 2013); (Encyclopædia Britannica, 2013); (Encyclopædia Britannica, 2022).

4. БРУНЕЙ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1888-1984 г.

На 17 септември 1888 г. британците подписват договор за протекторат с двадесет и петия султан на Бруней - Хашим Джалилул Алам Акамаддин, който гарантира на управляващата династия защита от армията на Британската империя, в случай на нужда. Малко преди смъртта му на 10 май 1906 г., е подписано допълнително споразумение към договора за протекторат, налагащо назначаването на британски резидент, който да съветва султана на Бруней по всички въпроси, с изключение на тези, отнасящи се за религиозните дела и местните обичаи (Brunei History Centre, 2014). След Първата световна война в Бруней започват проучвания за откриване на находища на нефт и природен газ. През лятото на 1922 г. е основана „Британско-малайската петролна компания“ (British Malayan Petroleum Company), която започва сондажи, в резултат, на които през 1929 г. край Сериа са открити залежи на петрол с промишлено значение. През 30-те години добивът на петрол постоянно нараства, достигайки през 1940 г. над 6 милиона барела, а през 1957 г. започва добив и в континенталния шелф (Petroleum Authority of Brunei Darussalam, 2022). По време на Втората световна война Бруней е окупиран от Япония през периода от 16 декември 1941 г. до 10 юни 1945 г., когато е освободен от 20-та бригада на 9-та австралийска дивизия по време на Северно-Борнейската операция (1 май-30 юни 1945 г.), проведена от войските на САЩ и Австралия (Australian War Memorial, 2022);(Anzac Portal, 2022). Промените след края на Втората световна война в Малайя намират отражение и в Бруней. На 29 септември 1959 г. двадесет и осмият султан - Омар Али Сайфудин III и британският главен комисар за Югоизточна Азия - сър Робърт Скот, ратифицират конституцията на Бруней, предоставяща независимост от Великобритания по отношение на вътрешните дела на монархията, но не и относно отбраната и външните работи (The New York Times, 1959). Според конституцията от 1959 г. се предвижда създаването на Законодателен съвет (Парламент), състоящ се от 20 души. Той обаче е бил избран чрез преки избори само веднъж – през далечната 1962 г. Скоро след това султанът го разпуска, обявява извънредно положение и забранява политическите партии. От 8 до 17 декември 1962 г. в Бруней избухва въстание, подкрепящо създаването на т.н. Федерация Северно Борнео, включваща Бруней, Саравак и Британско Северно Борнео (Сабах). То се противопоставя на присъединяването на султаната към Малайзия, която е формирана на 16 септември 1963 г. Въстанието е поддържано от Индонезия, считаща се по това време за единствената легитимна малайска държава. Ръководителите на Индонезия, начело със Сукарно, са

смятали, че всички малайски народи трябва да живеят в една държава и се противопоставят на създаването на Федерация Малайзия. Освен от Индонезия въстанието е подкрепяно и от Китайската народна република, тъй като според нея то е насочено срещу британския колониализъм. Султанът на Бруней се противопоставя на въстаниците и с помощта на британски войски потушава въстанието. Въпреки че създаването на Федерация Северно Борнео се проваля, не се осъществява и планираното от султана присъединяването на Бруней към Федерация Малайзия (Imperial War Museums, 2022). След седемнадесет години начело на Бруней, на 4 октомври 1967 г. султан Омар Али Сайфуддин III доброволно абдикира в полза на сина си Хасанал Болкиах, който по това време е кадет в Кралската военна академия - Сандхърст. На 1 август 1968 г. Хасанал Болкиах е коронован за двадесет и девети султан и управлява като абсолютен монарх до наши дни. След смъртта на кралица Елизабет II на 8 септември 2022 г., той е вече най-дълго управляващият жив монарх в света. През 1970 г. възстановява дейността на Законодателния съвет, но членовете му са назначавани, а не избирани, като имат само консултативни правомощия (Ministry of Defense, Brunei Darussalam, 2015).

5. БРУНЕЙ СЛЕД ПОЛУЧАВАНЕТО НА НАЗАВИСИМОСТ ПРЕЗ 1984 г.

Пълна независимост султанатът получава на 1 януари 1984 г. Няколко дни след това - на 7 януари 1984 г., Бруней е приет за член на АСЕАН. През 1984 г. султанът разпуска Законодателния съвет, но го възстановява отново през 2004 г. (BBC News, 2004); (The Department of Councils of State, Brunei, 2022). През октомври 2013 г. е приет нов, по-строг наказателен кодекс, основаващ се на шариата (сбор от религиозни закони, които са част от ислямската традиция), влязъл в сила от 1 май 2014 г. В него са предвидени жестоки наказания, сред които умъртвяване с камъни при изневяра и ампутация на крайници при кражба. Забранено е пропагандирането на религии, различни от исляма, а също така и на атеизма. В резултат на въвеждането на ислямското законодателство са забранени кръщенетата (тази мярка засяга предимно изповядващите католицизма филипински работници), публичното празнуване на християнски, будистки, хиндуистки и други празници (The Diplomat, 2014); (The Diplomat, 2015); (The Diplomat, 2019). Членството в АСЕАН носи признание и прием на султаната като равен сред останалите страни-членки на Асоциацията. По случай 30-та годишнината от създаването на Асоциацията на страните от Югоизточна Азия, министърът на външните работи на султаната - принц Мохамед Болкиах, заявява: „АСЕАН е изключително важен за нас. Както всяка малка страна и ние имаме специфични цели: икономически - нуждаем се от пазари, политически - малките страни са често пренебрегвани. Членството в АСЕАН определено ни помага. Така може да бъдем много по-ефективни, отколкото ако сме сами” (Association of Southeast Asian Nations, 1997). В основата на икономиката на Бруней стоят нефтодобивната, нефтепреработвателната и газовата промишлености. Най-голямата компания от този бизнес, оперираща в Бруней е "Brunei Shell Petroleum (BSP)", която е и най-големият работодател след правителството. Компанията е джойнтвентчър между правителството на Бруней и британско-нидерландската компания "Royal Dutch Shell", с която султанатът изгражда трайно партньорство от откриването на находището „Сериа” през 1929 г. (Brunei Shell Petroleum, 2020). През 1987 г. френската нефтена компания "ELF Aquitaine", оперираща в Бруней под наименованието "Elf Petroleum Asia BV", започва дълбоководни проучвания за нефт и природен газ и открива големи находища, които засега не се експлоатират заради спорове с Малайзия (U.S. Department of State, 2009). Докато залежите с промишлено значение на нефт са открити в края на 20-те години на XX век, то залежите с промишлено значение на природен газ са открити в средата на 60-те години. През 70-те години Бруней започва да получава постоянно увеличаващи се приходи от износа не само на нефт, но и на природен газ. През 1969 г. започва строителството на завод за втечняване на природен газ в Лумут, който е първият по рода си в Азиатско-тихоокеанския регион. Завършен е през 1972 г., а започва да оперира на 100% през 1973 г. Управлява се от компанията "Brunei LNG", в която 50% от акциите са собственост на правителството на Бруней, а по 25% са притежание на "Mitsubishi Corporation" и "Shell Overseas Trading Ltd.". През 1972 г. построенят по поръчка на "Brunei LNG" превозвач, "Gadinda", изпълнява първото си плаване до терминала на "Osaka Gas Corporation" в Япония. Малко по-късно към него се присъединяват още 6 кораба, с капацитет от по 75000 м³, собственост на компанията "Brunei Shell Tankers Sdn Bhd". До юни 2018 г., след 45-години експлоатация, всички те са спрени от плаване (Brunei LNG, 2022); (The Shell Shipping Fleet, 2022). През 2002 г. превоз на втечен газ започва създадената през 1998 г. компания "Brunei Gas Carriers Sendirian Berhad (BGC)", която представлява регистрирано в Бруней съвместно дружество на правителството на Бруней, "Shell Gas B.V." и "Diamond Gas Carriers B.V.". През 2022 г. осъществява превоз на втечен газ с 5 кораба, с капацитет между 137000 м³ и 154800 м³ (Brunei Gas Carriers, 2017). Значителните международни валутни резерви на Бруней, натрупани от продажбите на нефт и природен газ, се управляват от Брунейската инвестиционна агенция (BIA), която е подразделение на Министерството на финансите. Основната цел на BIA е да увеличи реалната им стойност, като същевременно следва разнообразна инвестиционна стратегия, насочена предимно към

Съединените щати, Япония, Западна Европа, Австралия и страните-членки на АСЕАН. Целта е да бъдат осигурени бъдещите поколения, да се подобри инфраструктурата, както и да се осигури достъп до образование и здравеопазване за цялото местно население (Ministry of Finance and Economy, Brunei Darussalam, 2020). Добивът на нефт в Бруней достига своя пик през 1979 г. с над 240 000 барела на ден (38 000 m³/d). След това той е умишлено намален, за да се удължи периода на експлоатация на запасите и да се подобрят нивата на възстановяване. След петролната криза, започнала на 17 октомври 1973 г., в резултат от петролното ембарго, наложено от Организацията на арабските страни-износителки на петрол, цените на нефта рязко нарастват и икономиката на Бруней процъфтява (ембаргото на арабските страни е наложено на страните, подкрепили Израел във Войната от Йом Кипур). Между 1973 и 1979 г. цената за барел петрол скача от 5 USD на 24 USD (Encyclopædia Britannica, 2020). На 11 февруари 1979 г. монархията в Иран е свалена, в резултат на започнала през януари 1978 г. Ислямска революция (Encyclopædia Britannica, 2022). Политическата ситуация в Иран води до ново покачване на цените на петрола, които надхвърлят 35 USD през 1980 г. На 21 юни 1981 г. Робърт Хърши-младши, обаче предупреждава в своя статия в „Ню Йорк Таймс“, че скоро ще настъпи период на свръхпроизводство, който ще предизвика рязко падане на цените на петрола (The New York Times, 1981). Към средата на 80-те години големите индустриални страни вече са въвели по-ефективни методи на производство и проблемите от 70-те години се трансформират в относително свръхпредлагане на петрол, а не в недостиг. В резултат на това, в началото на 1986 г. цените падат до 12 USD за барел, което се отразява крайно негативно на страните-производителки на петрол (Brookings, 1986). Отделно от икономическите фактори през този период се намесват и политическите - чрез свръхпроизводството на петрол и намаляването на цените му САЩ успяват чувствително да редуцират валутните приходи на СССР, за който петролът е основен износен продукт. Султанът на Бруней и членовете на правителството разбират, че страната е прекалено зависима от колебанията в цените на петрола и е нужно икономиката да се диверсифицира. Това, обаче се оказва трудна за тях задача и правителството продължава да инвестира „петродоларите“ зад граница. В началото на 90-те години икономическата ситуация започва да се подобрява и страната е отново в стопански възход, който обаче е прекъснат от Азиатската финансова криза от 1997-1998 г. Периодът на нейното протичане е съчетан с големи колебания в световните цени на нефта, допълнително усложняващи ситуацията и водещи до състояние на несигурност, и нестабилност в икономиката на Бруней. Колапсът през 1998 г. на "Amedeo Development Corporation", най-голямата строителна фирма в Бруней, чиито проекти са изключително важни за местната икономика, вкарва страната в кратка рецесия (The Wall Street Journal, 1998). След приключването на Азиатската финансова криза икономическият растеж в продължение на пет години варира между 2.7% и 3.9%, до 2004 и 2005 г., когато намалява съответно до 0.5% и 0.4%. През 2006 г. икономическият растеж нараства до 4.4%, но заради негативните тенденции в световната икономика, през 2007, 2008 и 2009 г. спада съответно до 0.2%, - 1.9% и - 1.8%. Темповете на икономически растеж след края на Световната финансова криза са следните: през 2010 г.: 2.6%, през 2011 г.: 3.7%, през 2012 г.: 0.9%, през 2013 г.: - 2.3%, през 2014 г.: - 2.5%, през 2015 г.: - 0.4%, през 2016 г.: - 2.5%, през 2017 г.: 1.3%, през 2018 г.: 0.1%, през 2019 г.: 3.9%, през 2020 г.: 1.1% и през 2021 г.: - 1.6% (The World Bank Group, 2022). Силната зависимост на икономиката на Бруней от световните цени на петрола и природния газ, както и някои грешки в стопанското управление на султаната през последните две десетилетия водят до сравнително забавеното му развитие спрямо оставалите страни-членки на АСЕАН. През 2021 г. Бруней е на четиринадесето място в света по износ на втечен природен газ (7.6 млрд.м³), след Австралия (7.6 млрд.м³), Катар (7.6 млрд.м³), САЩ (7.6 млрд.м³), Руската федерация (7.6 млрд.м³), Малайзия (7.6 млрд.м³), Нигерия (7.6 млрд.м³), Алжир (7.6 млрд.м³), Индонезия (7.6 млрд.м³), Оман (7.6 млрд.м³), Папуа Нова Гвинея (7.6 млрд.м³), Тринидад и Тобаго (7.6 млрд.м³), Египет (7.6 млрд.м³) и Обединените арабски емирства (7.6 млрд.м³), наравно с Ангола (7.6 млрд.м³); (Statista, 2022). През същата година Бруней е на пето място в АСЕАН по добив на природен газ (12.0 млрд.м³), след Индонезия (73.2 млрд.м³), Малайзия (72.5 млрд.м³), Тайланд (37.7 млрд.м³) и Мианмар (17.5 млрд.м³) и на пето по добив на нефт (98178 б/ден), след Индонезия (658820 б/ден), Малайзия (511104 б/ден), Виетнам (182146 б/ден) и Тайланд (176984 б/ден). Запасите на нефт са оценени на 1.1 млрд. барела през 2020 г. и се очаква при сегашните темпове на добив да се изчерпят до 2050 г. Запасите на природен газ се оценяват на около 250 км³. Ако се запазят сегашните темпове на добив ще бъдат изчерпани до 2040 г. Ето защо правителството планира по-подробно проучване на континенталния шелф на страната, с надеждата да бъдат открити нови големи находища (U.S. Energy Information Administration, 2022). Заради сравнително малкото население, на човек се падат значително повече ресурси, отколкото в останалите страни-членки на Асоциацията на страните от Югоизточна Азия. В това отношение Бруней може да се сравнява със страните от Персийския залив. Селското стопанство е слабо развито. Причината е, че нефтът и природният газ осигуряват достатъчно приходи, за да може страната, подобно на тези от Персийския залив, да си позволява внос на основни храни от чужбина. Около 80% от

храните се внасят - растителните продукти предимно от Малайзия и Тайланд, а месните - предимно от Австралия. В султаната се отглеждат малки количества ориз, каучук, маниока и тропически плодове. Сравнително добре развити са риболовът и дърводобивът, с които местното население се е занимавало преди откриването на залежите от нефт и природен газ. След началото на XXI век започват да се правят опити за развитието на туризма. Повечето гости на Бруней го посещават по работа, а не с туристическа цел. Причините са комплексни, но най-важни са следните: географската отдалеченост и периферното положение на страната, от които следват по-високи транспортни разходи, слабата информация, строгото ислямско законодателство и недостатъчната хотелска база. Най-интересните обекти за посещение в Бандар Сери Бегаван са джамията „Омар Али Сайфуддин“, историческият център и Музеят на кралските регалии. Дворецът на султана „Нурул Иман“, имащ площ от 200 хил. m² не е отворен за посещения, но е възможно да се посети Кралската церемониална зала. Извън столицата е интересно да се посетят екваториалните джунгли на страната, в които живеят орангутани или крайбрежните плажове на брега на Южнокитайско море (Tourism Development Department, Brunei, 2022). Трудовите ресурси в Бруней наброяват 223 хил.д., а безработицата е 5-6%. Чуждестранните работници, които правителството се старае да ограничава, наброяват 127 хил.д. - с тях работната сила нараства на 350 хил.д. (Department of Economic Planning and Statistics, Brunei Darussalam, 2022). Един от най-важните приоритети пред правителството е да насърчава частната инициатива сред жителите от малайски произход. Работещите, които не са жители на Бруней или представители на китайското малцинство, са предимно нискоквалифицирани работници от страните-членки на АСЕАН и високкоквалифицирани от Великобритания, САЩ, Япония, Република Корея, Сингапур и др. През 2021 г. номиналният БВП на Бруней възлиза на 14.01 млрд. USD (133-то място в света), а номиналният БВП на човек от населението е на стойност 31772 USD. БВП по паритет на покупателните сили през 2021 г. възлиза на 29.42 млрд.USD (137-мо място в света), а БВП на човек от населението по паритет на покупателните сили е на стойност 6620 USD (World Development Indicators database, 2022). През 2021 г. Бруней заема 90-то място в световната стокова търговия по отношение на износа и 111-то място при вноса. Износът на стоки (f.o.b.) през 2021 г. е на стойност 11.04 млрд. USD. Горивата и минералните суровини (нефт, нефтопродукти и втечен газ) са с дял от 81.6%. Промислената продукция има дял от 18.0%, а селскостопанската продукция (полуфабрикати, хлебни изделия, сладкарски изделия, брашна, палмово масло и др.) е с незначителен дял от 0.2%, а Делът на т.н. „други“ е 0.2%. Водещи външнотърговски партньори при експорта през 2020 г. са Япония (25.6%), Сингапур (21.3%), Китай (17.7%), Малайзия (7.7%) и Индия (5.4%). През 2021 г. вносът на стоки (c.i.f.) е на стойност 8.57 млрд. USD. Промислената продукция (автомобили, електроника, машини, съоръжения, тръби и др.) има дял от 52.2% в него, следвана от горивата, и минералните суровини (нефтопродукти) с дял от 37.0% и селскостопанската продукция (полуфабрикати, хлебни изделия, сладкарски изделия, шоколад и др.) с дял от 10.7%. Делът на т.н. „други“ е 0.1%. Основни външнотърговски партньори при вноса са Малайзия (17.4%), Сингапур (14.2%), Китай (10.8%), Великобритания (8.3%) и Австралия (5.6%). През 2021 г. Бруней заема 162-ро място в света при износа на услуги (0.19 млрд. USD) и 144-то при вноса на услуги (0.88 млрд. USD); (World Trade Organization, 2022).

6. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Високите доходи, средна продължителност на живота (76.0 г. при мъжете и 80.9 г. при жените), процент на грамотност (98.1% при мъжете и 93.4% при жените) и др. са предпоставка за впечатляващия Индекс на човешко развитие на Бруней, който през 2021 г. е 0.829 (52-ро място в света), нареждащ султаната в групата на 66-те държави с много високо човешко развитие. Сред 10-те страни-членки на АСЕАН Бруней изостава по човешко развитие единствено от Сингапур (12-то място в света). От АСЕАН в групата с много високо човешко развитие влизат още Малайзия (0.803; 62-ро място) и Тайланд (0.800; 66-то място); (Human Development Index, 2022).

БИБЛИОГРАФИЯ

- Anzac Portal. (2022). *World War II 1939 to 1945. Events: Last Battles*. Retrieved from <https://anzacportal.dva.gov.au/wars-and-missions/world-war-ii-1939-1945/events/last-battles/landings-borneo>
- Association of Southeast Asian Nations. (1997, June 28). *Statement By H.R.H.Prince Mohamed Bolkiah Minister of Foreign Affairs of Brunei Darussalam*. Retrieved from <https://asean.org/statement-by-h-r-h-prince-mohamed-bolkiah-minister-of-foreign-affairs-of-brunei-darussalam/>
- Australian War Memorial. (2022). *North Borneo*. Retrieved from <https://www.awm.gov.au/collection/PL1929>
- BBC News. (2004, September 25). *Sultan of Brunei reopens parliament*. Retrieved from [news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/3688860.stm](https://www.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/3688860.stm)

- Brookings. (1986). *Getely, Dermot (New York University): Lessons from the 1986 Oil Price Collapse. Brookings Papers on Economic Activity*, 2:1986. Retrieved from [https://www.brookings.edu/~media/ Projects/BPEA/1986-2/1986b_bpea_gately_adelman_griffinPDF](https://www.brookings.edu/~media/Projects/BPEA/1986-2/1986b_bpea_gately_adelman_griffinPDF)
- Brunei Gas Carriers. (2017). *Our Fleet*. Retrieved from <https://www.bgc.com.bn/our-assets-2/>
- Brunei History Centre. (2014). *Pusat Sejarah Brunei*. Retrieved from www.history-centre.gov.bn/Theme/Home.aspx
- Brunei LNG. (2022). *Profile. History and Background*. Retrieved from <https://www.bruneilng.com/profile/history-and-background/>
- Brunei Shell Petroleum. (2020). *About BSP. Since 1929*. Retrieved from <https://www.bsp.com.bn/main/about-bsp/since-1929>
- BT News. (2008, September 21). *How Brunei Lost its northern province*. Retrieved from www.bt.com.bn/life/2008/09/21/how-brunei-lost-its-northern-province
- BT News. (2013, March 07). *Sabah and the Sulu claims*. Retrieved from www.bt.com.bn/2013/03/07/sabah-and-sulu-claims
- Department of Economic Planning and Statistics (2022). *Department of Economic Planning and Statistics Ministry of Finance and Economy. Labour Force. Brunei Darussalam*. Retrieved from <https://deps.mofe.gov.bn/SitePages/Labour%20Force.aspx>
- Department of Economic Planning and Statistics. (2021). *Department of Economic Planning and Statistics. Ministry of Finance and Economy. Population. Brunei Darussalam*. Retrieved from <http://deps.mofe.gov.bn/SitePages/Population.aspx>
- Encyclopædia Britannica. (2011, June 01). *Wet Equatorial Climate*. Retrieved from <http://www.britannica.com/science/wet-equatorial-climate>
- Encyclopædia Britannica. (2013, August 22). *Sabah*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Sabah-state-Malaysia>
- Encyclopædia Britannica. (2015, February 01). *Brooke Raj British dynasty of Sarawak*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Brooke-Raj>
- Encyclopædia Britannica. (2020, October 01). *Arab oil embargo*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Arab-oil-embargo>
- Encyclopædia Britannica. (2022, May 25). *Iranian Revolution*. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/Iranian-Revolution>
- Encyclopædia Britannica. (2022, May 28). *Lodovico de Varthema. Italian adventurer*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Lodovico-de-Varthema>
- Encyclopædia Britannica. (2022, November 03). *Malaysia. Malaya and northern Borneo under British control. North Borneo. British North Borneo Company*. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/British-North-Borneo-Company>
- Encyclopædia Britannica. (2022, November 07). *Brunei*. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Brunei/History>
- Human Development Index. (2022). *Human Development Report 2021-2022. United Nations Development Programme*. Retrieved from <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>
- Imperial War Museums. (2022). *A Brief History Of The Brunei Revolt And The Indonesian Confrontation*. Retrieved from <https://www.iwm.org.uk/history/a-brief-history-of-the-brunei-revolt-and-the-indonesian-confrontation>
- Ministry of Defense, Brunei Darussalam. (2015). *His Majesty Sultan Haji Hassanal Bolkiah*. Retrieved from <https://www.mindef.gov.bn/SitePages/His%20Majesty.aspx>
- Ministry of Finance and Economy, Brunei Darussalam. (2020). *Brunei Investment Agency*. Retrieved from <https://www.mofe.gov.bn/Brunei%20Investment%20Agency/Home.aspx>
- Petroleum Authority of Brunei Darussalam. (2022). *Overview of Brunei Darussalam's Oil and Gas Industry*. Retrieved from <http://www.pa.gov.bn/oil-and-gas-in-brunei/>
- Statista. (2022, July 14). *Sönrichsen, N.: Leading exporting countries of liquefied natural gas worldwide in 2021 (in billion cubic meters)*. Retrieved from <http://www.statista.com/statistics/274528/major-exporting-countries-of-lng/>
- The Department of Councils of State, Brunei. (2022). *Members of the Legislative Council. Brunei Darussalam*. Retrieved from <https://www.councils.gov.bn/SitePages/Home.aspx>
- The Diplomat. (2014, April 20). *Hunt, Luke: Baptisms in Doubt as Brunei Readies for Sharia Law*. Retrieved from <https://thediplomat.com/2014/04/baptisms-in-doubt-as-brunei-readies-for-sharia-law/>
- The Diplomat. (2015, May 21). *Ozanick, Bill: The Implications of Brunei's Sharia Law*. Retrieved from <https://thediplomat.com/2015/05/the-implications-of-bruneis-sharia-law/>

- The Diplomat. (2019, April 03). *Liang, Annabelle: Brunei's Controversial New Shariah Laws Are Now in Effect*. Retrieved from <https://thediplomat.com/2019/04/bruneis-controversial-new-shariah-laws-are-now-in-effect/>
- The New York Times. (1959, September 29). *Brunei Gets Its First Constitution*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1959/09/29/archives/brunei-gets-its-first-constitution.html>
- The New York Times. (1981, June 21). *Hershey Jr., Robert D.: How the Oil Glut is Changing Business*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1981/06/21/business/how-the-oil-glut-is-changing-business.html>
- The Shell Shipping Fleet. (2022). *Shipping Fleet. LNG Carriers*. Retrieved from <https://www.shell.com/business-customers/trading-and-supply/shell-shipping-and-maritime/our-shipping-fleet.html>
- The Wall Street Journal. (1998, July 15). *Dow Jones Newswires Effects of Amedeo's Failure Are Hitting Brunei's Economy*. Retrieved from <https://www.wsj.com/articles/SB900476902979482500>
- The World Bank Group. (2022). *GDP growth (annual %) - Brunei Darussalam*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.mktp.kd.zg?locations=bn>
- Tourism Development Department. Brunei. (2022). *Brunei. Abode of Peace*. Retrieved from <https://www.brunetourism.com/places-to-go/districts/brunei-muara/>
- World Development Indicators database. (2022, July 01). The World Bank. DataBank. Retrieved from <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- World Trade Organization. (2022). *Statistics. Trade profiles. Brunei Darussalam*. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/BN_e.pdf
- U.S. Department of State. (2009, December 31). *Brunei*. Retrieved from <https://2009-2017.state.gov/outofdate/bgn/brunei/143271.htm>
- U.S. Energy Information Administration. (2022). *Petroleum and other liquids*. Retrieved from <http://www.eia.gov/international/data/world/petroleum-and-other-liquids/annual-petroleum-and-other-liquids-production>